

se és felnevelése.« »A sok gyermek ma már nem áldás, hanem teher és átok. A sok gyermeket nem respektálják.« »Bali István szegvári lakos földmunkás, 9 gyermek apja, frontharcos, többszöri ígéret dacára még börtönőri állást sem tudott kapni. A sok kicsi magyar után járó családipótlék talán csak nem lehetett akadálya a sok gyermekes frontharcos munkás-apa kérése teljesítésének és a kinevezésre nézve tett határozott ígéret beváltásának? !«

»Az algói híd felavatása után miért kellett Szegeden többszáz teritékes bankettet és táncot rendezni a reggeli gyorsvonat indulásáig, mikor nekünk munkásoknak, a társadalom számkivetettjeinek, még a mindennapi biztos kenyérünk sincs meg, és gyermekeinkkel télvíz idején éhezünk és nyomorgunk? « »Nekünk ne prédikáljanak mindig a túlvilági üdvösségről és boldogságról, hanem adjanak arra valami előleget már itt a földön is.« »A papi földeket pedig ne adják ki bérbé gazdagodó zsidóknak, hanem adják kisbérletekben az élni akaró és hazát védő kisembereknek.« »Miért tűrik, hogy a tavaszi mezőgazdasági munkához nagyobbrészt olcsóbb asszonyokat és leányokat fogadjanak fel? A férfi munkaerő, a családfő otthon főz, dajkálja a gyermekeket és délre kiviszi az asszonyt az ebédet és szoptatás végett a csecsemőt.«

»Ne várjanak az urak arra, hogy megint uralajást (kommunizmust) rendezzünk, hanem az urak és munkások mint jó magyarok inkább közeledjenek egymáshoz, adjanak nekünk munkát és tisztességes kenyeret. Az ököl inkább nyíljék meg végre és nyújtsunk egymásnak meleg baráti kezet. Hiszen mi tiszavidéki munkások is igaz magyarok vagyunk!« »Trianon terhet és átkát pedig viselje mindenki!«³⁷

A továbbiakban a volt államtitkár a Tisza-vidéki földmunkásszövetkezetek látogatása alkalmával szerzett tapasztalatokból levont tanulságokkal és végrehajtandó intézkedésekkel foglalkozik. Talán mondanom sem kell, hogy mindez pusztába kiáltott szó volt. Mint érdekességet azonban megemlítem, hogy a földmunkások problémáit a munkás-érdekképviseletek önszégélyre alapított szövetkezésében látta.

És valóban, az általa szervezett földmunkásszövetkezet, mely 1923 óta az Országos Központi Hitel-szövetkezet keretében működött, munkaalkalmak teremtésével évtizedeken át a földmunkások ezreit foglalkoztatta, kenyeret biztosítva azok családjának, s lehetővé tette számukra, hogy átvészeljék az ellenforradalmi korszak înséges esztendeit.

Orgoványi János

Emlékezések a népfőiskolákra

Három visszaemlékezést adunk közre a következő lapokon a hazai népfőiskolai mozgalom egy-egy jelentős ágáról. A visszaemlékezéseket abból a száznál több oldalnyi anyagból emeltük ki, melyen az egy évvel ezelőtt megrendezett Népfőiskolai baráti találkozón, Pesterzsébeten elhangzottakat rögzítették. A hosszú átfutás azonban nem csökkentette, hanem inkább növelte időszerűségüket.

Az 1983. márciusi baráti találkozó természetesen nem volt előzmények nélküli. Az ötlettől a szándéktól és a szándéktól a megvalósításig mindössze néhány hónap telt el. Az újra élénkülő emlékezet egyre terjedelmesebb listákat idézett fel a régi népfőiskolai tanárokról, vezetőkről, hallgatókról. Meghívásunkra több mint kétszázan jelentkeztek és vettek részt a találkozón a különféle népfőiskolai irányzatok képviselőiben az ország minden részéből.

A magyarországi népfőiskolai mozgalom nem túlságosan hosszú történetét is több nagy nekifutás és visszaesés jellemezte. Legvirágzóbb, legdinamikusabb korszaka az 1935–1945 közötti évtized volt, melynek lendületét a felszabadulást követő néhány évben nem sikerült továbbvinni. Erről a korszakról esett a legtöbb szó a baráti találkozón. Jellemzőként annyit, hogy például 1942-ben 70 protestáns és katolikus, 30 helyi és még több tucatnyi egyéb népfőiskolát vagy népfőiskolai jellegű tanfolyamot tartottak nyilván. Az 1930–1940-es évek magyar szellemi programjának kiemelkedő alakjai a Magyar Írók Első Népfőiskolai Közösségébe tömörülve segítették írásaikkal, előszóval, szervezéssel, pénzzel is a mozgalmat. Néhány név a sok közül: Móricz Zsigmond, Darvas József, Erdei Ferenc, Illyés Gyula, Kerék Mihály, Szabó Pál, Veres Péter. Minderre nagy tetszésnyilvánítást kiváltva emlékezett vissza a régi szervezők egyike, Boldizsár Iván.

A pesterzsébeti találkozó bevezető előadásában Pozsgay Imre, a Hazafias Népfőfront főtítkára méltán értékelte úgy a népfőiskolai mozgalmat, mint a népfőfrontgondolat – ha nem is első, de – egyik jelentős megnyilvánulását, a népfőfrontmozgalom történeti elődjét.

Megváltozott korunk és a fejlődést is tükröző társadalmi céljainak nem homályosították el a népfőiskolai gondolat jelentőségét, sokkal inkább újragondolását, tapasztalatainak összegyűjtését és megváltozott körülményeink közötti felhasználását igénylik. Móricz Zsigmond „jobb polgár, jobb hazafi, jobb ember” igényét nem haladta meg az idő. Azok előtt a feladatok előtt állva, melyek a társadalmi demokrácia kiszélesítését, a helyi önkormányzatok szerepének növelését jelentik, szinte változatlan formában idéz-

³⁷Nekem úgy tűnik, hogy e két utóbbi idézet sokkal inkább a szerző konklúziója, mintsem a nyomorban élő elkeseredett földmunkásoké és kubikosoké. Elképzelhetetlen ugyanis, hogy a két társadalmi osztály antagonizmusát „meleg baráti kéznyújtással” fel lehetett volna oldani.

hetjük a népfőiskolai mozgalom 1948-ban megfogalmazott céljait. „A népfőiskolai munka célja, hogy olyan embereket neveljen, akik a hagyomány és a múlt értékeit ismerik, műveltségüket szervesen ebből építik ki, a jelen időszerű kérdései között tájékozódni és azokat megoldani képesek, akikben fejlett közösségi érzés él. . . (A népfőiskola) elsősorban a dolgozó parasztság és az ipari munkásság művelődését kívánja szolgálni. A népfőiskolának elsősorban azokra a kérdésekre kell feleletet adnia, amelyek megoldására növényeiknek idő és hely szerint éppen szükségük van.” Mindezek gyakorlati megvalósítását jól mutatják a közölt visszaemlékezések.

Rácz István, aki a felszabadulás után lett a sárospataki főiskola igazgatója, iskolaszervezési gondolatai között külön kifejtette a népfőiskolák „utóéletének” fontosságát. Javasolta a végzetek számára baráti körök alakítását, a rendszeres kapcsolattartást. Az ő gondolatai is megtestesülni látszottak abban, hogy az elmúlt év májusában a Hazafias Népfőiskolai Országos Tanácsa támogatásával megalakult a Népfőiskolások Baráti Köre. Célkitűzései között a legfontosabb a népfőiskolai gondolat ébrentartása, a mozgalom progresszív hagyományainak őrzése és ápolása; új, a mai követelményeknek megfelelő népfőiskolák szervezése. Még jószerevel csak az alakulás hivatalos eseményein jutott túl a Baráti Kör, amikor országsszerte mozduktak a régi népfőiskolások: hallgatók és oktatók. Megalakult a baráti kör Veszprémben, Alsónyéken, Kecskeméten, és már szervezik a nyugat-magyarországi volt népfőiskolások is. A baráti körök megkezdtek a régi népfőiskolai emlékek összegyűjtését, ahogy Kovács Bálint is megfogalmazta: „Amíg él az a nemzedék, amely részese volt ennek a mozgalomnak, meg kell tenni és a jövő nemzedékének okulásul átadni.”

A megélénkült figyelmet és aktivitást jelzi, hogy a baráti találkozóknál Képes Géza által felvetett gondolat az új népfőiskoláról is érlelődik. Megkezdődött a Népművelési Intézet, a TOT, a SZÖVOSZ és a Népfőiskolai Baráti Kör kezdeményezésére egy kísérleti népfőiskola előkészítése.

Ezek azok a körülmények, amelyek időszerűvé teszik a visszaemlékezések mostani közlését. És talán kedvet ébresztünk a honismereti szakkörökben a helyi népfőiskolai hagyományok felkutatásához, feldolgozásához. (A Népfőiskolások Baráti Körének címe: Hazafias Népfőiskolai Országos Tanácsa 1360 Budapest Pf.: 6.)

Kirschner Péter

A pesterzsébeti Kertészeti Népfőiskoláról

A Györfly István Kollégium és annak elődje, a Bolyai Kollégium tagjainak parasztszármaszása és egyetemi, főiskolai hallgatók szervezett értelmiségi csapata, létrejöttétől kezdve, fontos feladatának tekintette az országos népfőiskolai mozgalmat, és annak egyik szervező ereje volt. Ennek alátámasztására ismertettek néhány korabeli dokumentumot. Mészáros Sándor, későbbi kollégiumi tanár írja 1940. március 15-én a Hanza Szövetkezeti újságban: „A népfőiskola, a szövetkezet és a földreform, ez az a három dolog, ami a falu gazdasági és kulturális felemelését elvégezheti, amelynek segítségével a földművelés abba a helyzetbe juthat, amely munkájának és nagy számánál fogva megilleti. A Kelet Népe című folyóirat legutóbbi számában olvastam – mondja tovább –, hogy 11 magyar író – legnagyobbbrészt parasztszármaszásaik –, elhatározták, hogy cselekedni fognak. Ennek a 11 tagú írói vállalkozócsoporthoz a titkára Boldizsár Iván volt.”

Mi mindig együtt dolgoztunk, ahogy lehetett, népfőiskolánál a többi népfőiskolával. Ezt bizonyítja az 1942. november 27-én kelt meghívó a népfőiskolák vezetőinek és nevelőinek országos találkozására. Ebben az anyagban olvashatjuk: „December 6–7–8-án a népfőiskolák vezetői és nevelői találkozhatnak Budapesten, hogy tapasztalataikat elmondják és az együttműködés, erősödés és tökéletesedés lehetőségeit megbeszéljék. A találkozón részt vesznek írónk is. Ők fogalmazzák meg az egyetemes magyarság érdekeit a népfőiskolai mozgalommal szemben, ők emelik társadalmi és történelmi távlatba a részletkérdéseket. Meghívunk főiskolásokat is, hogy meghalljuk tőlük az elsősorban érdekelt nép igényeit és kritikáit. Sürgős ez a találkozó azért is, mert a sokak által zavarosnak tartott népfőiskolai mozgalom rendezésére törvényjavaslat készül. Szeretnénk, ha ez a megbeszélés megfogalmazná és az illetékesek elé terjesztené a népfőiskolák kívánságát.” Aláírások: a találkozó szervező bizottsága, Kardos László, a Györfly István Kollégium igazgatója, Nagy Ákos, a SDG Kabay Márton Kör vezetője, Püski Sándor, a Magyar Élet Kiadóvállalat részéről. Megtörténik a kongresszus összehívása, és Horváth Lajos 1942. december 6-án a következőt írja: „Népfőiskolai ankéton a beszámolókat folytat tovább, Benda Kálmán délelőtti, és a felvidékiek délutáni beszámolója volt az értékesebb.”

A Györfly István Kollégium saját népfőiskoláját 1942 őszén kezdte szervezni. 1942 decemberében volt Somogyi Imre és a Györfly kollégisták tárgyalása a kollégium saját népi iskoláján. Idézek Tökés Ottó kollégista naplójegyzetéből: „Somogyi Imre a következőket mondta: a Pesterzsébeti Népfőiskola azért kell, hogy a juttatott kiskert a család összes szükségletét kielégítse, sőt még eladásra is jusson. Elégeden